

Sibelius – notační software k okamžitému použití

Notační software Sibelius používám už minimálně 13 let, mé nejstarší soubory jsou psány ještě ve verzi 2, která byla vydána v roce 2001. V dnešní době existuje již verze 8. Osobně jsem však z důvodů, které vysvětlím vzápětí, přilnul nejvíce k verzím 6 (z roku 2009) a 7 (rok 2011). Pro můj okruh využití, tedy skladatelský, aranžérský a čistě notografický, program splňuje většinu nároků a patrně by umožňoval i mnohem více, pokud bych tyto nároky na něj kladl.

K programu Sibelius jsem přešel z programů *Encore* a *Overture*, které měly do jisté míry podobné rozhraní, a přechod tedy nebyl tak náročný. A to je hlavní výhoda programu Sibelius — jeho ovládání je totiž do velké míry intuitivní. To je však dvojsečná zbraň, neboť umožňuje snadnou notaci prakticky komukoliv bez zbytečného učení se ovládání tohoto programu. Přestože je možné toto spatřovat jako velkou výhodu, na straně druhé je těžší dosáhnout opravdu „profesionálně“ vypadající notace. Současné verze již uživatelům situaci značně usnadňují pomocí nástrojů automatického rozmístování (*Optimize Staff Spacing*) či tzv. *Magnetic Layout*, které se starají o prevenci ve starších notačních programech tak častých kolizí jednotlivých objektů. Přesto mi však rukama prošlo mnoho partitur skladatelů, kteří byli schopni nasázet do Sibelia noty, ale už nebyli schopni dosáhnout onoho „profesionálního“ vzezření. A zde se dostáváme

k zásadnímu aspektu tohoto notačního programu: i přes zmíněnou intuitivnost je i zde nezbytné mít alespoň základní znalosti notografických pravidel a porozumění logice tohoto programu. Ta je poněkud odlišná např. od programu *Finale* a rozhodně odlišná od jiného čistě notosazečského softwaru, např. *Score*.

Jak už jsem zmínil, sám jsem zakotvil u dvou předposledních verzí programu — 6 a 7. Současnou verzi 8 jsem se rozhodl nepoužívat, neboť společnost Avid Technology, která program Sibelius v roce 2009 koupila, přešla počínaje touto verzí na zcela odlišný způsob prodeje licencí tohoto softwaru, a to prostřednictvím měsíčních plateb. Měsíc používání programu Sibelius 8 vás tak vyjde bezmála na 20 dolarů (cca 480 Kč), což je pro našince poměrně značný zásah do rozpočtu, a rok využívání tak vychází cca na 6 tis. Kč, což už je částka blízká se cenám předchozích verzí — ty však byly za časově neomezenou licenci. Tento krok společnosti Avid hodnotím velmi negativně.

Dvě předchozí verze používám z odlišných důvodů: verzi 6 osobně shledávám mnohem vhodnější a rychlejší pro čistě notografickou práci a používám ji tam, kde nepotřebuji slyšet zvukový výsledek. Počínaje verzí 7 se zásadně změnilo grafické rozhraní programu (autoři se připodobnili MS Office a začali používat tzv. ribbon — funkční karty) a také drobně funkčnost některých pokynů, na které byli uživatelé zvyklí z předchozích verzí. Tyto změny vedly, alespoň v mém případě, ke zpomalení práce, a tedy snížení efektivity. Na straně druhé však uživatel dostává k této verzi velice dobrou zvukovou banku *Sibelius Sounds*, která je běžně distribuována na 4 DVD a na disku vám zabere cca 40 GB. Zvuky jsou to vcelku pěkné a umožňují v některých případech i jejich další úpravy (např. rychlost motoru vibrafonu, šelest při posunu prstů na hmatníku kytary, dozvuky nástrojů,

změny barvy, rozmístění v prostoru apod.), avšak pokud byste si chtěli podobným způsobem vyslechnout svou skladbu pro symfonický orchestr, budete potřebovat extrémně výkonný počítač. Co sledávám jako problém této zvukové banky, je její extrémně pomalé načítání, při větším počtu nástrojů může trvat i několik desítek minut! Sám jsem v případě nutnosti výroby kvalitního dema přistupoval k postupné výrobě jednotlivých stop — například jednotlivých nástrojů nebo alespoň nástrojových skupin. Nejenže je taková práce svíznější z hlediska zmíněného načítání, ale zároveň hrozí menší riziko záseků z důvodu nedostatku paměti, a navíc uživatel dostává možnost následné editace a mixu v některém z audioeditorů.

Nyní bych se rád zaměřil na jednotlivé oblasti a funkce, které nejčastěji využívám. Budu vycházet převážně z verze 6, neboť tuto se mi podařilo ovládnout na pro mne akceptovatelné úrovni. Ve verzi 7 je většina funkcí pojmenována stejně nebo velmi podobně, avšak zpravidla se nachází jinde (a ne vždy z zcela logicky).

Co sledávám jako problém této zvukové banky, je její extrémně pomalé načítání.

Po spuštění programu, pakliže tuto funkci nemáte vypnutou, se objeví tzv. *Quick Start* okno, které se vás zeptá, co chcete dělat: zda pokračovat v práci na existujícím souboru, vytvořit nový apod. Pokud se rozhodnete vytvořit nový soubor, dostanete vzápětí možnost volby mezi několika již předpřipravenými obrazy (sazeními) nebo např. jen prázdným listem (*blank*), do kterého následně vložíte nástroje, které sami chcete. Rovněž je možno postup obrátit a vybrat např. *Orchestra*, *film* a z něho nepotřebné

nástroje odmazat nebo přidat další (*Change Instruments*). Program se vás také zeptá na velikost listu a rozložení (svislé/vodorovné). V dalším kroku pak můžete zvolit tzv. *House Style*, jinými slovy ediční nastavení. Pokud např. pracujete pro několik vydavatelství, můžete jejich nastavení mít už předpřipravené a jednoduše nový soubor začít tvořit už s tímto nastavením. V dalších krocích pak vyberete metrický předpis, tempo a předznamenání. Také můžete vložit jméno autora, název skladby a další textové informace. Nicméně všechna tato nastavení lze kdykoliv později upravit či dodatečně vložit.

Rozhraní programu *Sibelius* je postaveno na několika zcela zásadních oknech, nejdůležitějším je *Keypad*. Ten odpovídá numerické klávesnici a pomocí ní můžete také jednotlivé funkce ovládat a měnit. *Keypad* v sobě skrývá 6 vrstev (karet), které lze přepínat pomocí tlačítek v horní řadě tohoto okna, pomocí klávesy + nebo pomocí funkčních kláves F7–F12. Tyto vrstvy pak obsahují základní hudební symboly: v první řadě základní notové hodnoty (celá-dvaatřicetinová) a jim odpovídající pauzy, základní artikulační znaménka (akcent, *staccato*, *tenuto*) a základní posuvky; druhá vrstva pak umožňuje vkládání menších a větších hodnot (stoosmdvacetinová-čtyřcelá); třetí vrstva je zaměřena na trémcování a tremolo; čtvrtá pak na další artikulace a fermaty; pátá vrstva zahrnuje arpeggia, jazzové artikulace (*scoop*, *fall* atd.) a opakovací znaménka (tzv. *lenochy*) — ta ovšem fungují pro celé takty, dvojtakti atd., nikoliv však pro jednotlivé doby (např. *figurace*); šestá vrstva obsahuje posuvky, a to jak tradiční, tak čtvrtónové. V případě čtvrtónových posuvek pak nastává trošku problém, neboť *Sibelius* sám používá pouze jeden typ (změněné tradiční posuvky — bez šipek), zatímco častěji bývá v našich končinách používán spíše druhý (šipky u tradičních posuvek). Pochopitelně můžete vložit takové posuvky z menu *Symbols*, avšak nebudete schopni takovou hudbu přehrát se správnými tóny. Intervalů menší než čtvrtón program *Sibelius* neumí ani notovat, ani hrát.

Vkládání not pak probíhá několika způsoby, zcela nejjednodušší (ale i nejpomalejší) je asi použití myši: po navolení patřičné notové hodnoty na *Keypadu* (a to buď myši, nebo pomocí klávesnice). Další možností je pak vkládání not pomocí písmen klávesnice (A, B, C...). Tady může český hudebník narazit na problém B=H. Rovněž není jednoduché vkládání souzvuků touto cestou. Jako

Vkládání not probíhá několika způsoby.

nejefektivnější se mi osvědčila kombinace numerické klávesnice ovládané jednou rukou a hry patřičných not na MIDI klaviatuře druhou. Rovněž je možné vkládat noty hraním v reálném čase s metronomem (klikem), avšak zde dochází k častým rytmickým posunům a následné opravy pak zabírají poměrně hodně času. Uživatel, který si zakoupí program *PhotoScore*, může použít rovněž funkci skenování. S lite verzí, kterou výrobce dodává spolu s programem, nemám však nejlepší zkušenost. Plná verze funguje sice o poznání lépe, ovšem velmi závisí na kvalitě předlohy a zcela určitě se neobejdete bez následných oprav. Pro soudobou notaci je tento způsob zcela nevhodný. Rukopisně psané noty jsem nikdy skenovat nezkoušel, přestože se výrobce chlubí schopností rozpoznat i je.

Základní notace umožňuje vkládat až 4 hlasy na řádek, což většinou plně dostačuje. Při vkládání většího počtu hlasů do jednoho řádku se však nevyhnete nutnosti posunu některých notových hlaviček vpravo či vlevo, aby nedocházelo ke kolizím (totéž platí o posuvkách). K těmto úpravám je určeno podokno *Properties*, které je pak dále rozděleno na mnoho dalších rozbalovacích karet. První z nich nese název *General* a zahrnuje kromě základních informací (aktuální číslo taktu, celkový

počet taktů, stran atd.) i možnost polohování objektů (osy X, Y), vypnutí *Magnetic Layout* (funkce, která přispívá k vyrovnávání např. dynamických znamének do řady nebo brání kolizím mezi objekty) pro jednotlivý objekt apod. Užitečné také může být zaškrtávací pole *Cue-sized*, které zmenší vybraný objekt (notu, text, symbol) na menší (zanáškovou) velikost, tutéž funkci nalezneme i na jedné z karet *Keypadu*. Podobně lze pomocí funkce *Flip* obrátit směr notových nožiček apod.

Další podokno je určeno *Textu*, následující *Playback* pak umožňuje upravit přehrávání (interpretaci) jednotlivých objektů, v případě tohoto podokna je nejlepší patrně metoda pokus-omyl, pakliže vám původní nastavení zvukově nevyhovuje. Ne vždy nastavení vycházející z logiky věci poskytlo kýžený zvukový výsledek. Důležitá je v tomto okně možnost nastavení trylků (půltón, celý tón, ale i větší intervaly; rychlost) a *glissand* (celotónová, chromatická apod.). Další podokno *Lines* umožňuje nastavit jednotlivé linkové objekty a jejich individuální parametry. Mnou často využívaným podoknem je *Bars*, tedy nastavení taktu, kde lze nastavit nejen, co přesně daný takt bude ve výsledné sazbě plnit (např. poslední takt na řádku, stránce apod.), ale i mezeru před taktem, zda má být použito předznamenání apod. Poslední podokno je pak určeno notám (*Notes*), zde může uživatel změnit notové hlavičky, vzdálenost posuvky od noty, ale třeba také jestli bude triola mít skobu, číslo nebo poměr (3 : 2) apod.

Další nezbytný panel se ukrývá v menu *Layout — Document Setup*, kde lze změnit velikost řádku, okraje a další ediční nastavení. Zcela zásadní je pak panel *Engraving Rules* ukrytý v menu *House Style*. Proč zásadní? Tady totiž měníte veškerá nastavení týkající se samotného notového zápisu. Vzhledem ke komplexnosti těchto nastavení doporučuji měnit zpočátku vždy pouze jeden prvek a prohlédnout si výsledek, neboť některé změny mohou vypadat dobfé na jednom místě partitury, ale mohou způsobit problémy na jiném. Můžete zde měnit například chování

posuvek před a teček za notami, pozici artikulačních znamének, čísla taktů, celotaktové pauzy, taktové čáry atd. Tato nastavení se pak týkají (na rozdíl od nastavení v okně *Properties*) celé partitury, tedy celého souboru. Nicméně právě tato nastavení pak umožní dosáhnout profesionálně vypadající partitury.

Jak z mého popisu vyplývá, program *Sibelius* je primárně určen spíše k tradičnější notaci. Přestože je schopen si poradit i s komplexnější a komplikovanější notací soudobé hudby (pracoval jsem na partiturách v časovém rastru, proporčních i více grafických), ne vždy bývá výsledek snadno dosažitelný a vyžaduje poměrně dost času a zkušeností. V tomto směru patrně program *Finale* umožňuje dosahovat podobných výsledků snáze. Celkově je program *Sibelius* velmi šikovným nástrojem, který disponuje celou řadou ne zcela zjevných funkcí, jež mohou uživateli práci významně zlehčit či zrychlit. Ať už to jsou funkce již integrované, nebo rozšiřitelné pomocí tzv. *Plug-inů*, což jsou zásuvné moduly, které vždy vykonávají určitou funkci — například přidají posuvky ke všem notám (nebo jen ke zvýšeným a sníženým), vytvoří račí postup nebo zkontrolují harfovou pedalizaci. Kromě těch dodaných s instalací je celá řada dalších k dispozici na internetu. Jako u drtivé většiny profesionálního softwaru i zde může uživatel přidat či změnit klávesové zkratky, které mu pak umožní častěji používané funkce vyvolat rychleji. Osobně mi práce na programu bez „mých“ klávesových zkratk vždy trvá podstatně déle. Můžete také např. pracovat s videem, které je přehráváno současně s hudbou, apod.

Osobně jsem s tímto programem víceméně spokojený, ačkoliv bych jistě byl schopen vyjmenovat celou řadu detailů, které nefungují tak, jak by měly, eventuálně bych očekával z podstaty věci odlišnou funkcionalitu nebo postup. Ale takové problémy má opravdu každý software a nepochybně by se seznam takových „stížností“ lišil od uživatele k uživateli. Mrzí mne, že společnost *Avid* zavedla novou cenovou politiku, s kterou zásadně nesouhlasím.

Pevně věřím, že svůj postoj ještě přehodnotí a zavede i jiné, alternativní metody zakoupení novějších verzí. ☒

Fundovaná reakce a poděkování skladatele Vladimira Popelky jako příloha k magazínu *Autor in* na www.osa.cz.

JAN DUŠEK je hudební skladatel a klavírista. Člen Umělecké besedy a Společnosti Zdeňka Fibicha. Působí jako odborný asistent na katedře skladby Hudební fakulty Akademie múzických umění. Jako klavírista se zúčastnil několika mistrovských kurzů (Cyprien Katsaris, Irina Ossipova, Angela Hewitt). Soukromě studuje hru na klavír ve Vídni u Roberta Lehrbaumera. Jeho skladby jsou interpretovány předními sólisty a dirigenty (např. klarinetista Irvin Venyš, flétnistka Monika Štreitová, dirigent Petr Louženský) i komorní soubory a orchestry (např. *Nederlands Blazers Ensemble*, Holandsko; *Epoque quartet*; *Orchestr BERG*; *Pražská komorní filharmonie*; *Pražský filharmonický sbor* ad.).